
vasile rebreanu következetes következetlensége

KÁNTOR LAJOS

„Én, Vasile Rebreanu, jelenkori román prózáíró...” Ezzel a szürke nyilatkozatfordulattal indítja a szerző egyik költői szárnyalású karcolatát — nyilvánvalóan tudatos céllal: a forma hangsúlyozott prózaisága a szimbolikus történet — a szerelem elárulása s a megérdemelt büntetés — maiságát hivatott érzékeltetni. De ebből az első mondatból általánosabb jelentést is kiolvashatunk, amelyet magyar fordításban nem könnyű érzékeltetni; Rebreanu ugyanis kettős jelzővel minősíti magát („prozator román *contemporan în viață*”), a magyar nyelv viszont nem ismeri a „pontemporán” szót — jelenkorival, maival, kortárssal igyekszik a fogalmat megközelíteni —, a „ma élő” feltüntetése pedig már szószaporításnak hatna. Márpedig a jelenkoriség, a kontemporaneitás Rebreanu esetében nem egyszerű életrajzi utalás, hanem magatartásbeli, szemléleti, esztétikai kérdés.

Valóban, a fiatal Rebreanu (a XX. századi klasszikus regényírónak, Liviu Rebreanunak csupán névrokona, de egyáltalán nem méltatlan irodalmi örököse) a kortárs román prózáírás egyik jellegzetes reprezentánusa. Harmincnéhány évével, főképpen azonban négy novelláskötetével és két regényével ahhoz a fiatal nemzedékhez tartozik, amely ma már minden műfajban rangos pozíciót vív ki magának, sőt eddigi eredményeivel már a „derékhad” minősítést is kiérdemli. Dumitru Radu Popescuval, Nicolae Veleával, Fănuș Neaguval, Nicolae Breabannal szokták együtt emlegetni, noha mindeniküknek egyre határozottabban rajzolódik ki az egyéni arcéle.

A kolczsvári Vasile Rebreanu művészi fejlődése ha nem is kizárólagosan de a lényegre utalóan jellemző a mai román irodalom izgalmas törekvéseire. Tehetségét már indulásakor, az *In plină zi* (1959) című elbeszéléskötet megjelenésekor felismerték, jóllehet az út, amelyen elindult, a XIX. és XX. századi román klasszikusok kitaposta út volt: elsősorban a paraszti élet realista, gazdag érzelmi motívumokkal átszőtt ábrázolása vonzotta. Rebreanunak ebből a korszakából ma is figyelemreméltó a Ke-

serű föld (Pămînt amar), az 1962-ben kiadott *Casa* (A ház) című regény falusi szövetkezetesítési problematikájának első írói megfogalmazása. Ha a gazdag családba benősült szegény parasztleány megpróbáltatása és lázadása az ötvenes évek második felében sem számított szociológiai felfedezésnek, az emberi kapcsolatok lélektani mélységű megvilágítása s a társadalmi változás reális szemlélete kiemeli ezt az elbeszélést a hasonló tematikájú művek tömegéből — mint ahogy az 1962-ben írt regényváltozatot sem lehet egyszerűen megkésettnek minősíteni; a *Casa* az író pszichológiai érdeklődésének további mélyüléséről, a lírai szimbólumok felé vonzódásáról hozott hírt, de a társadalmi konfliktusok bonyolultságának művészi dokumentumaként is előrelépést jelzett — ha nem is a beteljesülést.

Azután úgy tűnt, mintha Rebreanu hűtlenné vált volna egykori eszményeihez. A lapokban egyre-másra jelentek meg bizarr, groteszk, szimbolikus, absztrakt novellái (kötetbe gyűjtve 1966-ban kerültek a közönség elé *Pisica roșcată* — Piros macska, illetve *De chemat bărbatul pe stele* — Csillag-hívogató címen), s elkészült az első szintézis-kísérlet, a *Călăul cel bun* (A jó hóhér) című kisregény is. A közönség és a kritika nehezen eszmélt a meglepetésből. Behódolás a divatnak? Kafka-utánzás? A kisregény egyik recenzense összeállította a listát, ki mindenkivel nem hozták párhuzamba Rebreanut, különösen a modern világirodalom nagyjai közül — ám ezek az összehasonlítások nemigen voltak kedvezők.

De mi is történt?

A Szamos menti Naszód vidékéről származó fiatal író a román folklór szeretetét vitte magával a bukaresti egyetem filológia fakultására, s ez a benső vonzalom nyilván nem csökkent a modern irodalommal való ismerkedés, az íróvá érés kolozsvári esztendeiben sem. A szobrász Brăncuși, újabban pedig a festő Țuculescu példája mutatja, milyen távlatokat rejt a folklór-ihletődés a modern művész számára — mennyire nem szűkíthető le a népi alkotás a realizmus hagyományos kategóriájára. A metaforától a szimbólumon át a paraboláig, az absztraktig, abszurdig az elvonatkoztatás különböző fokozatait tanulta meg Vasile Rebreanu is — elsősorban éppen a népköltészetből. Persze, a ma újra vagy ma igazán népszerű modernnek hatását is ki lehet itt-ott mutatni, esetleg csak érezni — bár e téren sem olyan egyszerű a helyzet. Hiszen a *Călăul cel bun* ba éppúgy beleérezhetem Krúdyt, mint Déry Tibort (a G. A. úr X.-ben szerzőjét), de a híres prágai német író, Franz Kafka mellett Saint-Exupéry halhatatlan felnőtt-meséjével is rokonságot tart Rebreanu kisregénye.

Nem a leszármazást kell tehát elsősorban vizsgálnunk, hanem a közös gyökereket: a nagy korproblémákból fakadó látásmódbeli hasonlóságokat. A legáltalánosabban, már-már divatszószerűen elidegenedésnek szokás nevezni azt a kor-érzést, mely a magányban, önzésben, pusztításban, képmutatásban, elembertelenedésben konkretizálódik, s amely a *Călăul cel bun* kis fezes emberének kalandjait éppúgy meghatározza, mint Rebreanu háborús novelláit vagy társadalmi koordinátákhoz kevésbé rögzített, abszurdnak minősíthető karcolatait. Ezen a gondolatmeneten jut el a szerző az általános emberhez, élet, halál, szerelem kérdéséhez — de ilyenkor sem távolodik el a mától. Nemcsak azzal korszert, hogy a rossz-szal, a lelketlennel, eltárgyasulttal szembe a jót, a szépet, az emberit állítja, hanem azzal is, ahogy elvont történeteibe s a lírai rezzenésekbe

egy-egy jellegzetesen mai motívumot sző bele. Nagyszerű lélekelemzése — például a gyilkos Ion Bocancea utolsó börtönbeli napjainak két, egymást izgalmasan kiegészítő novellafeldolgozásában — ugyancsak nem öncélúak, nem a mesterség bizonyítására készült remek; erkölcsi tartásuk egyenes folytatása a „keserű földön” élő Isaia Ioța öntudatra ébredésében kifejezett írói felelősségtudatnak.

S amint értelmetlen kísérlet volna Rebreanu írásait tematikai vagy „realista” alapon kettéválasztani, ugyanígy nem a különbségre, hanem az egyezésre kell figyelniük a fiatal szerző alkati tulajdonságait keresve régi és új elbeszéléseiben. Itt is, ott is a líraiság a legszembetűnőbb — csupán a líra közlési módja változott a részletező rajztól a szimbolikus tömörítésig. De ami a leglényegesebb, ez a líra nem gondolatellenes, nem mond ellent az intellektualizmus mai korparancsának.